

2.1.1 ΕΡΓΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΤΕΡΕΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ

Κατά το 2004, όπως και κατά τα προηγούμενα έτη, ο Συνήγορος του Πολίτη χειρίστηκε σημαντικό αριθμό υποθέσεων σχετικά με τη διαχείριση στερεών αποβλήτων. Τα προβλήματα που παρατρήθηκαν εστιάζονται στη ρύπανση του περιβάλλοντος λόγω ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων (π.χ. ρύπανση του εδάφους και των υδάτων από τα παραγόμενα στραγγίσματα, ρύπανση της ατμόσφαιρας από το εκλυόμενο βιοαέριο, δυσοσμία, πρόκληση πυρκαγιών από αυταναφλέξεις) σε διάφορες περιοχές της χώρας (υποθέσεις: 8638/2003, Δήμος Εχιναίων Φθιώτιδας· 11699/2003, Δήμος Κορινού Πιερίας· 11137/2003, Φτελιά Μυκόνου· 14257/2003, δήμοι Κρωπίας και Καλυβίων Αττικής· 18338/2003, Κοινότητα Πέτρας Λέσβου· 21713/2003, νήσος Ίος· 12478/2004, Δήμος Αριανών Ροδόπης· 12380/2004, Σαλαμίνα Αττικής) και στην τήρηση των περιβαλλοντικών όρων (υπόθεση 8237/2004, XYTA Άνω Λιοσίων). Προβλήματα

επίσης εμφανίζονται και στη διαδικασία χωροθέτησης των έργων διαχείρισης στερεών αποβλήτων (υποθέσεις 1052/1998, χωροθέτηση XYTA Καρδίτσας· 12678/2003, χωροθέτηση έργων διαχείρισης στερεών αποβλήτων του Νομού Ημαθίας· 12678/2003, χωροθέτηση έργων διαχείρισης στερεών αποβλήτων του βόρειου τμήματος του Νομού Ηλείας· 16383/2003, χωροθέτηση έργου XYTA 1ης Διαχειριστικής Ενότητας Νομού Ιωαννίνων).

2.1.1.1 Ανεξέλεγκτη απόρριψη στερεών αποβλήτων

Όπως προέκυψε από τη διερεύνηση των σχετικών αναφορών, η συνήθης πρακτική διαχείρισης που ακολουθείται είναι η ανεξέλεγκτη εναπόθεση των στερεών αποβλήτων, ενώ η υγειονομική ταφή έχει όλως περιορισμένη εφαρμογή, κατά παράβαση της εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας. Χώροι ανεξέλεγκτης απόθεσης εντοπίζονται σε γκρεμούς (υπόθεση 16864/2000, Δήμος Βόχας Κορινθίας), σε όχθες χειμάρρων, ποταμών και ρεμάτων (υπόθεση 14815/2000, Δήμος Πολίχνης Θεσσαλονίκης), σε ακτές, σε άμεση γειτνίαση με πηγές που χρησιμοποιούνται για την υδροδότηση (υποθέσεις 5944/2002, τοποθεσία Ζορμπάδες Σκιάθου· 18338/2003, Κοινότητα Πέτρας Λέσβου), σε παλαιά λατομεία (υπόθεση 5630/2002, Μαράθι Δήμου Πάρου), σε δασικές περιοχές (υπόθεση 13053/2001, Κοινότητα Αμπελοχωρίου Βοιωτίας), ακόμη και σε αρχαιολογικούς χώρους (υπόθεση 11560/2002, θέση Σταυροπέδα Δήμου Άνδρου). Οι χώροι αυτοί είναι εντελώς ακατάλληλοι από άποψη μορφολογίας, καθώς βρίσκονται σε επαφή με το υπόγειο και επιφανειακό υδρογραφικό δίκτυο, και ταυτόχρονα δεν πληρούν βασικούς όρους καταλληλότητας για ενδεχόμενη επανένταξη και χρησιμοποίησή τους κατά τη διαδικασία χωροθέτησης των έργων διαχείρισης στερεών αποβλήτων.

Κατά τη διερεύνηση των σχετικών υποθέσεων, ο Συνήγορος του Πολίτη επανειλημμένα επισήμανε στους αρμόδιους φορείς (δήμος, υπηρεσίες περιβάλλοντος και υγειονίς της νομαρχίας, νομάρχης, γενικός γραμματέας Περιφέρειας):

- Την απαγόρευση της ανεξέλεγκτης απόρριψης αποβλήτων σε οποιονδήποτε φυσικό αποδέκτη (Ν. 1650/1986, Ν. 3010/2002, Οδηγία 91/156/EOK).
- Την υποχρέωση επιβολής από τη διοίκηση των προβλεπόμενων διοικητικών και ποινικών κυρώσεων (Ν. 1650/1986, Ν. 3010/2002) όποτε διαπιστώνεται παραβίαση της περιβαλλοντικής νομιμότητας.

- Την ανάγκη άμεσης διακοπής της λειτουργίας των παράνομων χώρων και της συγκρότησης, με απόφαση του νομάρχη, Κλιμακίου Ελέγχου Ποιότητας Περιβάλλοντος, το οποίο θα διενεργήσει αυτοψία, θα καθορίσει τις απαιτούμενες ενέργειες για την αποκατάσταση του χώρου και θα δημοσιοποιήσει τις αναγκαίες πληροφορίες και τα σχετικά με τους διενεργούμενους ελέγχους στοιχεία.
- Την ανάγκη για άμεση αποκατάσταση των παράνομα λειτουργούντων χώρων διάθεσης, με υποβολή σχετικής αίτησης και μελέτης (KYA 50910/2727/2003), αλλά και την ανάγκη να σχεδιαστεί, εν όψει της αποκατάστασης και της μετέπειτα φροντίδας του χώρου, σύστημα παρακολούθησης (monitoring) των υπόγειων και επιφανειακών υδάτων και του εδάφους και σύστημα συλλογής και ανάλυσης των δειγμάτων για μεγάλο αριθμό παραμέτρων, που πιθανόν να σχετίζονται με την εν λόγω δραστηριότητα, προκειμένου να εκτυπωθεί έγκαιρα η τυχόν υπόβαθμιση της ποιότητας των υδάτων και του εδάφους.

Δυστυχώς, η ανταπόκριση της διοίκησης στις προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη δεν είναι ικανοποιητική, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις δεν κατέστη εφικτή η διακοπή λειτουργίας των ανεξέλεγκτων χωματερών. Ταυτόχρονα, η διοίκηση απείχε συστηματικά από την επιβολή κυρώσεων στους υπεύθυνους δήμους, με την αιτιολογία είτε της μη ύπαρξης άλλου

διαθέσιμου χώρου είτε της εκκίνησης της διαδικασίας χωροθέτησης χώρων υγειονομικής ταφής, χωρίς ωστόσο να έχουν ολοκληρωθεί οι μελέτες, να έχει γίνει επιλογή του χώρου και να έχουν δημοπρατηθεί τα αναγκαία έργα. Σε σποραδικές μόνο περιπτώσεις ελίφθησαν κάποια αποσπασματικά μέτρα, που βεβαίως δεν επιλύουν το πρόβλημα, όπως περίφραξη και μερική τακτοποίηση του χώρου, προσπάθεια για την ημερόσια κάλυψη και διάστρωση των απορριμάτων και λίψη μέτρων κατά των πυρκαγιών (υποθέσεις: 11560/2002, Δήμος Άνδρου· 21713/2003, νήσος Ίος). Στις λίγες δε περιπτώσεις που κάποιος χώρος έπαψε να χρησιμοποιείται, ο τερματισμός λειτουργίας του δεν έγινε με αποκατάσταση και επανένταξή του στο φυσικό περιβάλλον, ύστερα από υποβολή σχετικής αίτησης και μελέτης, όπως προβλέπεται από την κείμενη νομοθεσία (ΚΥΑ 50910/2727/2003), αλλά με απλή διακοπή λειτουργίας (υποθέσεις: 12478/2004, Δήμος Αρριανών Ροδόπης· 14862/2000 Δήμος Βέλου Κορινθίας).

2.1.1.2 Τήρηση περιβαλλοντικών όρων

Κατά τη διερεύνηση των υποθέσεων διαπιστώθηκαν επίσης προβλήματα που αφορούν στην τήρηση των εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων σε υφιστάμενους Χώρους Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων. Αντιρροσωπευτικό παράδειγμα κακοδιοίκησης στην κατηγορία αυτή είναι η υπόθεση 8237/2004, που αφορά στη μη τήρηση περιβαλλοντικών όρων στον XYTA Άνω Λιοσίων, δηλαδή τον μεγαλύτερο XYTA της χώρας, που αποτελεί τον κύριο αποδέκτη του 91,3% των παραγόμενων αποβλήτων που διατίθενται σε XYTA, σύμφωνα με τα τελευταία επίσημα στοιχεία. Η απόκλιση από τους εγκεκριμένους περιβαλλοντικούς όρους έχει μια σημαντική συνέπεια: δημιουργείται στην κοινή γνώμη αμφιβολία ως προς τις υφιστάμενες τεχνολογικές δυνατότητες για την κατασκευή ενός XYTA με ελάχιστες επιπτώσεις στο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να εντείνεται η κοινωνική αντίδραση στην προσπάθεια χωροθέτησης νέων XYTA. Εν όψει των προβλημάτων αυτών, ο Συνήγορος του Πολίτη τόνισε την ανάγκη να τηρούνται οι περιβαλλοντικοί όροι και να εφαρμόζονται μέτρα συνεχούς παρακολούθησης των ποιοτικών παραμέτρων για τον έλεγχο των αποβλήτων. Επίσης, επισήμανε την ανάγκη συστηματικών δειγματοληψιών και αναλύσεων για τη διαπίστωση των πραγματικών δεδομένων λειτουργίας των XYTA και την τήρηση των νομικά και επιστημονικά αποδεκτών ορίων.

2.1.1.3 Διαδικασία χωροθέτησης έργων διαχείρισης στερεών αποβλήτων

Σημαντικά προβλήματα διαπιστώθηκαν ως προς τη χωροθέτηση έργων διαχείρισης στερεών αποβλήτων, η οποία είχε πραγματοποιηθεί κατ' εφαρμογήν της ήδη αντικατασταθείσας KYA 69728/824/1996 (ΦΕΚ 358 Β' /17.5.96). Ειδικότερα:

- Οι προβλεπόμενες από την προαναφερόμενη KYA διαδικασίες αποδείχθηκαν κατά κανόνα εξαιρετικά πολύπλοκες και χρονοβόρες (πλήθος εμπλεκόμενων φορέων και πολυδιάσπαση αρμοδιοτήτων, πολλαπλές γνωμοδοτήσεις συλλογικών οργάνων της διοίκησης), φαινόμενο το οποίο έχει διαπιστωθεί και σε σχετικές αποφάσεις του ΣτΕ (1048/2000, 2284/2000). Η δυνατότητα κατάρτισης του σχεδιασμού από ποικίλους φορείς είχε συχνά ως αποτέλεσμα τη δυσκολία ανεύρεσης αρμόδιου φορέα και την αποποίηση ευθυνών.
- Οι φάκελοι της Προκαταρκτικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης και Αξιολόγησης (ΠΠΕΑ) αλλά και της Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) του έργου που εντάσσονται στη διαδικασία της συνολικής περιβαλλοντικής αδειοδότησης είναι συχνά ελλιπείς, είτε διότι δεν περιλαμβάνουν εξέταση εναλλακτικών λύσεων είτε διότι δεν συνοδεύονται από γνωμοδοτήσεις υπηρεσιών και κοινωνικών φορέων που προβλέπονται από τη νομοθεσία (υπόθεση 15027/2003, χωροθέτηση έργων XYTA του βορείου τμήματος του Νομού Ηλείας).

- Τα κριτήρια καταλληλότητας χώρου, όπως αυτά ορίζονται στην εθνική και κοινοτική νομοθεσία, συχνά δεν πληρούνται ικανοποιητικά, διότι δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην εξασφάλιση της κοινωνικής αποδοχής του έργου, που αποτελεί κατ' εξοχήν κριτήριο σκοπιμότητας. Έτσι όμως εκμπδενίζονται τα περιβαλλοντικά κριτήρια, τα οποία συνδέονται άμεσα με την καταλληλότητα του χώρου και, συνεπώς, με την ουσιαστική νομιμότητα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα χώροι οι οποίοι βρίσκονται σε περιοχές που υπόκεινται σε δεσμεύσεις από τον νόμο (ευαίσθητες περιοχές, αρχαιολογικοί χώροι) και θα έπρεπε να είχαν εξαρχής απορριφθεί από τη διαδικασία επιλογής να προκρίνονται έναντι άλλων χώρων πλέον κατάλληλων (υπόθεση 12678/2003, χωροθέτηση έργων διαχείρισης απορριμμάτων του Νομού Ημαθίας).
- Σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρήθηκε το φαινόμενο οι νομαρχιακές αποφάσεις, που εκδίδονται κατά το στάδιο του περιφερειακού σχεδιασμού και με τις οποίες υποδεικνύονται οι επικρατέστερες θέσεις εγκατάστασης XYTA, να αφορούν στην έγκριση μίας και μόνον θέσης ως κατάλληλης, αντί των αναγκαίων κατά νόμο περισσότερων. Το φαινόμενο αυτό συνιστά νομικά ανεπίτρεπτη υποκατάσταση του περιφερειακού σχεδιασμού στη διαδικασία χωροθέτησης των έργων (υπόθεση 12678/2003, χωροθέτηση έργων διαχείρισης απορριμμάτων του Νομού Ημαθίας). Η χωροθέτηση έργων XYTA διέπεται από ειδικές διατάξεις και χορηγείται σύμφωνα με άλλη, χρονικά επόμενη διαδικασία (ΠΠΕΑ και ΜΠΕ), έχει δε ως ουσιώδες και αναγκαίο περιεχόμενο την εξέταση εναλλακτικών λύσεων για την επιλογή της προσφορότερης θέσης για την πραγματοποίηση του έργου.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων, ο Συνήγορος του Πολίτη επισήμανε στους αρμόδιους φορείς ότι:

- Κατά την κατάρτιση του σχεδιασμού διαχείρισης των στερεών αποβλήτων πρέπει να τηρείται αυστηρά το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο, να ακολουθούνται όλες οι προβλεπόμενες διαδικασίες και να εξασφαλίζονται όλες οι αναγκαίες εγκρίσεις και γνωμοδοτήσεις από τους συναρμόδιους φορείς.
- Οι διαδικασίες επιλογής και αξιολόγησης θέσεων για τη χωροθέτηση των έργων διαχείρισης στερών αποβλήτων πρέπει να διέπονται από κριτήρια νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας. Κύριος γνώμονας πρέπει να είναι η αναζήτηση της προσφορότερης για το περιβάλλον τεχνικής λύσης, έστω και αν αυτή είναι δαπανηρότερη, κάτι που προκύπτει μόνο με την προσεκτική αξιολόγηση των διαθέσιμων εναλλακτικών λύσεων.
- Ο όρος «κοινωνική αποδοχή» είναι αφενός αόριστη έννοια που χρήζει ερμηνείας και αφετέρου δεν επιτρέπεται να αποτελεί κριτήριο αξιολόγησης της καταλληλότητας των θέσεων, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία. Η προσπάθεια επιλογής θέσης πρέπει μεν να ενσωματώνει την κοινωνική διάσταση, η «κοινωνική συναίνεση» όμως δεν εξαντλείται στη συμφωνία του δήμου όπου χωροθετείται το έργο, αλλά σε αυτήν της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας.
- Η επιλογή χώρου κατασκευής και λειτουργίας έργων XYTA αποτελεί οργανικό μέρος της εκύμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και, ως εκ τούτου, εντάσσεται στη διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων και δεν πρέπει να συγχέεται με το στάδιο του περιφερειακού σχεδιασμού.

Στις περισσότερες από τις περιπτώσεις, ο Συνήγορος του Πολίτη υποχρεώθηκε να διακόψει την έρευνα της υπόθεσης λόγω επιγενόμενης εκκρεμοδικίας ενώπιον του ΣτΕ. Ωστόσο, σε κάποιες από αυτές η διοίκηση αποδέχθηκε τις προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη και προχώρησε σε επανασχεδιασμό διαχείρισης των στερών αποβλήτων (υπόθεση 16383/2003, χωροθέτηση έργου XYTA 1ης Διαχειριστικής Ενότητας Νομού Ιωαννίνων).

εγκρίνονται μετά την ολοκλήρωση του έργου είτε ανατίθενται μετά την εκπόνηση της οριστικής μελέτης του έργου, με μόνο σκοπό την επιβεβαίωση της καταλληλότητας της ήδη επιλεγέσσας θέσης και την «τεκμηρίωση» της ανυπαρξίας επιπτώσεων στο περιβάλλον. Επιπλέον, συχνά η μελέτη πάσχει από αοριστία και ασάφεια, δεν περιέχει ποσοτική και ποιοτική αναγωγή των επιπτώσεων στο περιβάλλον, δεν εξετάζει εναλλακτικές λύσεις, πλημμέλειες που συχνά συνεπάγονται την ακύρωση της χωροθέτησης μετά την προσφυγή των θιγομένων στο Σ.Ε., με συνέπεια την επιμήκυνση του χρόνου παραμονής της ρυπαντικής πηγής.

- Κατασκευή δικτύων αποχέτευσης χωρίς την τήρηση της εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας περί δημοπράτησης έργων (Ν. 3164/2003, Ν. 1418/1984, ΠΔ 334/2000). Ειδικότερα: ανάθεση έργων χωρίς εγκεκριμένες μελέτες (μελέτη υδραυλική, ΜΠΕ), χωρίς επίβλεψη από κάποιον δημόσιο φορέα και χωρίς τήρηση των ισχυουσών τεχνικών προδιαγραφών, με αποτέλεσμα οι επίμαχες κατασκευές να αποδεικνύονται τεχνικά απαράδεκτες και επικίνδυνες για τη δημόσια υγεία (όδευση του αποχετευτικού αγωγού πάνω από τον αγωγό ύδρευσης, τιμεντοστρώσεις και επιχωματώσεις τάφρων και ρεμάτων που επηρεάζουν την υδραυλική τους ικανότητα, καταστροφή οδοιπρόματος με ενδεχόμενο τον κίνδυνο πρόκλησης ατυχημάτων άλλα και τη δημιουργία μόνιμων βλαβών των οδών). Στις περιπτώσεις αυτές επιβάλλεται η ανάθεση εκπόνησης ολοκληρωμένης μελέτης αποχέτευσης και όχι απλής αποτύπωσης, εκ των υστερών, της υπάρχουσας κατάστασης (υπόθεση 18556/2002, πλημμελής τρόπος κατασκευής του αποχετευτικού δικτύου Τσιλιβή Δημοτικού Διαιμερίσματος Πλάνου Ζακύνθου).
- Μη τήρηση των εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων και έλλειψη παρακολούθησης της ποιότητας των εκροών. Συνέπεια αυτού είναι η δυσοσμία, λόγω εσφαλμένης λειτουργίας των εγκαταστάσεων επεξεργασίας οικιακών λυμάτων και βιομηχανικών αποβλήτων (υποθέσεις: 17162/2002, πλημμελής λειτουργία βιολογικού καθαρισμού λυμάτων Δήμου Χίου· 2170/2004, πλημμελής λειτουργία βιολογικού καθαρισμού εργοστασίου επεξεργασίας φρούτων στον Νομό Αρτας· 213/1999, πλημμελής λειτουργία βιολογικού καθαρισμού λυμάτων ξενοδοχειακής μονάδας στην Κοινότητα Καλλιγάτων Κεφαλληνίας).

- Πλημμελής λειτουργία εγκαταστάσεων επεξεργασίας βιομηχανικών αποβλήτων και μη υλοποίηση των προβλεπόμενων έργων, μολονότι υπάρχουν οι εγκεκριμένες μελέτες επεξεργασίας και διάθεσης των υγρών αποβλήτων (υποθέσεις: 11914/2000, ρύπανση της τάφρου 66 στην περιοχή Πέλλας-Ημαθίας από βιομηχανικά απόβλητα· 19426/2003, μη υλοποίηση των προβλεπόμενων εγκαταστάσεων επεξεργασίας αποβλήτων σε εργαστήριο παρασκευής τσίπουρου στα Κουφόδενδρα Σπερχειάδας Βοιωτίας).
- Μη πραγματοποίηση των απαραίτητων χημικών και μικροβιολογικών ελέγχων, ακόμη και στις περιπτώσεις εκείνες που υπάρχουν καταγγελίες και σοβαρές ενδείξεις επιβάρυνσης της ποιότητας των επιφανειακών ή υπόγειων υδάτων, λόγω ανεξέλεγκτης διάθεσης ανεπεξέργαστων αστικών ή και βιομηχανικών λυμάτων (υποθέσεις: 1415/2002, ρύπανση από απόβλητα ελαιουργείου στον Δήμο Ελυμνίων Ευβοίας· 16018/2001, ρύπανση από απόβλητα ελαιουργείου στον Δήμο Μώλου Φθιώτιδας· 8168/1999, ρύπανση από απόβλητα δύο εργοστασίων επεξεργασίας φρούτων στον Δήμο Μηδέας Αργολίδας).
- Διαπίστωση σημαντικών αποκλίσεων μεταξύ των αποτελεσμάτων των μετρήσεων που διενεργήθηκαν από διαφορετικές υπηρεσίες, γεγονός που δημιουργεί εύλογα ερωτήματα ως προς τον τρόπο διενέργειας της δειγματοληψίας και την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων των επιμαχών αναλύσεων (υπόθεση 2758/2004, ρύπανση της θαλάσσιας ζώνης στην περιοχή Παλαιοχώρας του Δήμου Πελεκάνου Χανίων). Οι συναρμόδιες αρχές πρέπει, συνεπώς, να εξασφαλίζουν ότι κάθε εργαστήριο, στο οποίο αναλύονται τα δείγματα, διαθέτει σύστημα διασφάλισης ποιότητας, το οποίο υποβάλλεται σε έλεγχο από αρμοδίως εξουσιοδοτημένο φορέα.

Με τον τρόπο αυτόν αποφεύγονται οι αποκλίσεις που ενδεχομένως παρατηρούνται από τις αναλύσεις παραμέτρων σε διαφορετικά εργαστήρια.

Εν όψει των διαπιστώσεων αυτών, ο Συνήγορος του Πολίτη επισήμανε επανειλημμένα στους αρμόδιους φορείς, όπως και στην περίπτωση της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων, την απαγόρευση ανεξέλεγκτης απόρριψης αποβλήτων, την υποχρέωση συστηματικής επιβολής από τη διοίκηση των προβλεπόμενων διοικητικών και ποινικών κυρώσεων, την ανάγκη τήρησης των εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων και την εφαρμογή μέτρων συνεχούς παρακολούθησης των ποιοτικών παραμέτρων για τον έλεγχο των αποβλήτων, καθώς και την ανάγκη τήρησης των νόμιμων προϋποθέσεων κατά τη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης και ανάθεσης της κατασκευής ενός έργου.

Σε πολλές περιπτώσεις, μετά την παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη, οι αρμόδιοι φορείς προέβησαν σε δειγματοληψία και ανάλυση δειγμάτων για τη διαπίστωση ενδεχόμενης ρύπανσης. Ωστόσο, ακόμη και στις περιπτώσεις που διαπιστώθηκε ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, δεν επιβλήθηκαν οι προβλεπόμενες κυρώσεις ούτε λήφθηκαν τα ενδεδειγμένα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. Σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις, ο Συνήγορος του Πολίτη ενημερώθηκε ότι έχει ενεργοποιηθεί η διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης ή και δημοπράτησης έργων επεξεργασίας και διάθεσης λυμάτων, χωρίς ωστόσο να έχει καθοριστεί συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα και χωρίς να έχουν ληφθεί μέτρα για την κατάλληλη διάθεση των λυμάτων στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί έως την ολοκλήρωση υλοποίησης των έργων (υποθέσεις: 2758/2004, εγκατάσταση βιολογικού καθαρισμού στην περιοχή Παλαιοχώρας του Δήμου Πελεκάνου· 5197/2004, κατασκευή δικτύου αποχέτευσης και βιολογικού καθαρισμού λυμάτων στους δήμους Αιπέας και Κορώνης· 13286/2002, κατασκευή δικτύου αποχέτευσης και βιολογικού καθαρισμού λυμάτων στο Μαντούδι Ευβοίας). Τέλος, παρατηρήθηκε ότι σε περιπτώσεις υλοποιημένων κατασκευών, η τήρηση της νομιμότητας, όπως αυτή υποδεικνύεται από τον Συνήγορο του Πολίτη, προσκρούει συχνά σε φυσική αδυναμία της διοίκησης να ανταποκριθεί (για οικονομικούς, κοινωνικούς ή άλλους λόγους), ακόμη και όταν υπάρχει ή προβάλλεται ως ενεστώσα η σχετική βούληση συμμόρφωσης προς τις υποδείξεις του Συνηγόρου του Πολίτη.